

ВНЕСОК ГЕТЬМАНА ІВАНА МАЗЕПИ В РОЗБУДОВУ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Шульгай Юлія,

студентка III-го року навчання
історичного факультету
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка
e-mail: shulgay.yulya@gmail.com

Науковий керівник: **Кіцак Володимир,**

кандидат історичних наук, доцент,
в. о. декана історичного факультету
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка

Значну увагу у внутрішній політиці І. Мазепа приділяв культурно-просвітницькій діяльності. Гетьман вкладав величезні кошти з державної скарбниці та власні у розвиток вітчизняної науки, освіти, мистецтва, книгодрукування, справедливо вважаючи, що завдяки культурі Україна зможе зрівнятися з європейськими державами. Щедрі пожертви гетьмана змінили архітектурні обриси багатьох міст, зокрема, Києва, Батурина, Чернігова, Переяслава, Глухова, Лубен та ін.

73 тисячі золотих Мазепа виділив на будівництво Лаврської дзвіниці, 50 тисяч золотих на відбудову у стилі українського бароко Софіївського собору. А на будівництво муру навколо Лаври Мазепа витратив космічну на ті часи суму – 1 мільйон золотих. До речі, Пересопницьке Євангеліє, на якому зараз приймають присягу президенти України теж належало Мазепі. У 1701 р. гетьман передав його як дар до Переяславського кафедрального собору.

Коштом Мазепи було збудовано, реставровано та оздоблено велику кількість церковних споруд. Найвідомішими з них були будівлі в таких монастирях, як Києво-Печерська Лавра, Пустинно-Миколаєвський, Братський Богоявленський, Кирилівський, Золотоверхо-Михайлівський, Чернігівський Троїцько-Іллінський, Лубенський Мгарський, Густинський, Батуринський Крупницький, Глухівський, Петропавлівський, Домницький, Макошинський, Бахмацький, Каменський, Любецький, кафедральні собори у Києві – Святої Софії, Переяславі та Чернігові, церкви в Батурині, в Дігтярівці та інші.

Гетьман Іван Мазепа також опікувався станом православної церкви за межами України. Серед подарунків, зроблених Мазепою іноземним православним патріархатам, найбільш відомим є срібна плащаниця, що

зберігається у вівтарі грецького православного собору Воскресіння при Гробі Господньому в Єрусалимі і використовується лише в особливо урочистих випадках. Іншим відомим дарунком було Євангеліє 1708 р., переписане та оздоблене гравюрами для богослужбового вжитку православних сирійців в Алепо. Крім цих подарунків, гетьман виділяв певні кошти на милостині та допомогу православним християнам за кордоном.

Окрім цього, Іван Мазепа пожертвував кошти на церкви та храми, які не збереглися і які розташовані далеко за межами України. Так, коштом гетьмана Мазепи у Києві у 1690–1695 рр. був побудований Богоявленський собор Братського монастиря (знищений у 1935 р.). Десь у Палестині Мазепа виділив 50 тисяч злотих на відновлення монастиря св. Сави (1701 рік). 10 тисяч злотих дав на вівтар для якоїсь церкви у Вільнюсі (Литва), 3 тисячі злотих пожертвував на "підмогу православію" на руки єпископа Жабокрицького. Мазепа виділив 3 тисячі злотих на Євангеліє для потреб православних сирійців (Алепське Євангеліє, 1708 рік), один з варіантів якого був віднайдений аж у Лівані та пожертва на руки Антіохійського патріарху (3 тисячі злотих).

Також коштом І. Мазепи був виконаний вівтар в Межигірському монастирі у с. Нові Петрівці Вишгородського району Київської області, який, на жаль, не зберігся. Мазепа виділив 20 000 злотих на Макошинський монастир з церквою св. Миколи у Чернігівській області (не зберігся), а також його коштом для церкви була виконана срібна рака з п'ятьма срібними свічниками на мощі св. Варвари (пізніше ця рака перебувала в Михайлівському золотоверхому монастирі, на неї імовірно було виділено 4000 імперіалів). Виділив кошти на Дерев'яний храм в ім'я Воскресіння Христового в Любечі Чернігівської області, 5 тисяч злотих на Дерев'яну церкву св. Івана Євангеліста з вівтарем, 15 тисяч злотих на Дерев'яну церкву в с. Прачі Чернігівської області та на церкву св. Миколая Батуринаського Крупецького монастиря у с. Осіч. Усі ці монастирі та церкви не збереглися. Загалом, на кошти І. Мазепи, за підрахунками істориків, збудовано 12 та відремонтовано 20 храмів.

Велику роль відіграв Іван Мазепа в становленні Києво-Братської школи, а потім колегії, заснованої київським митрополитом Петром Могилою. Саме за допомогою і сприяння Мазепи цей навчальний заклад набув статусу академії і увійшов в історію як Києво-Могилянська академія. Список видатних студентів Києво-Могилянської академії величезний: до вихованців належали гетьмани Іван Мазепа, Пилип Орлик, Павло Полуботок, Іван Скоропадський та Іван Самойлович. Тут навчалися архітектор Іван Григорович-Барський, композитори Артемій Ведель та Максим Березовський, філософ Григорій Сковорода та науковець Михайло Ломоносов.

Одним зі студентів Могилянки був і видатний український літописець Самійло Величко – автор першого систематичного викладу історії української козацької держави – Літопису. Завдячуючи перевиданню легендарного Літопису Самійла Величка, який побачив світ 14 жовтня 2020 року, вперше стали доступні документи, що стосуються особистості Івана Мазепи, які свого часу були вилучені цензурою Російської імперії.

Іван Мазепа приділяв велику увагу розвитку шкіл, які діяли при церквах. Як видно з його універсалу № 385 від 8 лютого 1704 р., на території Новгород-Сіверської сотні існували школи. У 1700 р. гетьман Мазепа своїм коштом будує будинок Чернігівського колегіуму. Загалом, за підрахунками козацької старшини, зробленими одразу після смерті Івана Мазепи, за 20 років свого гетьманування він на меценатські цілі витратив щонайменше 1 млн 110 тис. 900 дукатів, 9 млн 243 тис. злотих та 186 тисяч імперіалів.

Висновки. Можна стверджувати, що внесок гетьмана Івана Мазепи у розвиток української культури величезний і різноманітний. Мазепа щедро фінансував будівництво та реставрацію церков, монастирів, шкіл, друкарень. На його кошти збудовано або відреставровано понад 30 храмів, серед яких відомі шедеври українського бароко, такі як Спасо-Преображенський собор у Новгороді Сіверському, собор Святого Юра у Вишгороді, Успенський собор. Він також сприяв розвитку друкарства, заснувавши друкарні в Чернігові та Новгороді Сіверському. Мазепа розумів значення освіти для розвитку української культури. Він заснував Київський університет (згодом Києво-Могилянську академію), який став одним із найважливіших освітніх і наукових центрів Східної Європи.

Він також сприяв розвитку освіти в інших українських містах, відкриваючи школи та запрошуючи вчителів-іноземців. Мазепа боровся за захист української мови та культури в умовах посилення русифікації. Використовував українську мову в офіційних документах, сприяв розвитку української літератури та мистецтва. Мазепа вважав козацтво не лише військовою силою, а й важливою частиною української культури. Сприяв розвитку козацької старшини, підтримував козацькі традиції та звичаї.

Діяльність Івана Мазепи мала глибокий і тривалий вплив на розвиток української культури. Йому вдалося об'єднати зусилля кращих умів свого часу для створення сприятливих умов для розвитку науки, освіти, мистецтва та літератури. Завдяки його заступництву та підтримці українська культура розцвіла та стала всевітньо визнаною. Важливо зазначити, що оцінка діяльності Івана Мазепи є неоднозначною. Деякі історики звинувачують його у державній зраді та співпраці з ворогами України. Проте чимало сучасних дослідників визнають його вагомий внесок у розбудову української держави та культури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонович В. Б. Про козацькі часи на Україні: монографія. Київ: Дніпро, 1991. 238 с.
2. Борщак І. Мазепа. Людина й історичний діяч. *ЗНТШ*, т. 152, (1933). С. 1–33.
3. Величко С. Літопис. Т2. Київ, 1991. 640 с.
4. Гетьман Іван Мазепа: постать, оточення, епоха. *Зб. наук. праць* / ред. В. А. Смолій. Київ: Інститут історії України НАНУ, 2008. 398 с. URL: https://shron2.chtyvo.org.ua/Zbirnyk_statei/Hetman_Ivan_Mazepa_postat_otochennia_epokha.pdf
5. Гетьман Мазепа (1639–1709). Ми стоїмо тепер, братіє, між двома проваллями...: Промова до урядників військових і цивільних козацької України напередодні розриву з Москвою 1708 р. Вивід прав України / П. Орлик. Львів, 1991. С. 218–241.
6. Грушевський М. С. Твори: у 50 т. / М. С. Грушевський; редкол.: Г. Папакін, І. Гирич та ін. Львів: Видавництво «Світ», 2002. Т. 22: Нарис історії українського народу / НАН України. Інститут української археографії та джерелознавства імені М. С. Грушевського. Львів: Видавництво «Світ», 2015. XLII. 526 с.
7. Дядиченко В. А. Нариси суспільно-політичного устрою Лівобережної України кінця XVII – початку XVIII ст.: монографія. Київ: Вид-во АН УРСР, 1959. 532 с.